

Верховний Суд та його виняткове повноваження закрити касаційне провадження

Автор: Берназюк Ян

Організація: Верховний Суд

Видання: Конституціоналіст · 2024

Дата публікації: 2024-02-26

Постійна адреса:

<https://constitutionalist.com.ua/verkhovnyj-sud-ta-joho-vyniatkove-povnovazhennia-zakryty-kasatsijne-provadžhennia/>

Відомості про автора

Берназюк Ян Олександрович

д.ю.н., професор

Анотація

До основних засад судочинства в Україні віднесено, зокрема, забезпечення права учасника справи на касаційне оскарження судового рішення у визначених законом випадках (п. 8 ч. 2 ст. 129 Конституції України).

Разом з тим, відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 339 КАС України передбачено винятковий випадок (механізм) відступу від зазначеної конституційної норми: після відкриття касаційного провадження Верховний Суд має право закрити таке касаційне провадження, якщо буде встановлено, що висновок стосовно застосування норми права, який викладений у постанові Верховного Суду та на який посилався скаржник у касаційній скарзі, стосується правовідносин, які не є подібними.

Згідно з позицією Верховного Суду, викладеною у постанові від 10 листопада 2023 року у справі №140/304/23, підставами для відмови у закритті касаційного провадження відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 339 КАС України є: Верховним Судом в ухвалі під час розгляду матеріалів касаційної скарги вже вирішувалося питання про наявність підстав, визначених ст. 338 КАС України, для відкриття касаційного провадження; наведені у якості підстави для закриття касаційного провадження доводи заявника про нерелевантність обставин справи та правовідносин, у яких виник спір у цій справі, та тих, на які посилався скаржник у касаційній скарзі для підтвердження неправильності застосування судами першої та апеляційної інстанції норм матеріального права, є непереконливими, оскільки відповідні правові висновки Верховного Суду зроблені, хоча за нерелевантних, але схожих обставин, а тому потребували ретельної перевірки; перевірка необхідності врахування судами попередніх інстанцій у цій справі висновків Верховного Суду, викладених у інших справах, є лише однією з підстав для відкриття касаційного провадження; Суд в ухвалі про відкриття касаційного провадження дійшов висновку, що перегляд оскаржуваних судових рішень у касаційному порядку у цій справі може мати значення для формування єдиної правозастосовчої практики у подібних правовідносинах.

Схожі висновки зроблені Верховним Судом також у постанові 30 січня 2024 року у справі №160/25184/21, а також ухвалах від 17 серпня 2021 року у справі №420/5/20, від 10 вересня 2021 року у справі №580/5238/20, від 08 жовтня 2021 року у справі №240/19318/20, від 05 травня 2022 року у справі №260/962/20, від 08 листопада 2022 року у справах №420/2429/20 та від 23 лютого 2023 року у справі №140/1784/22.

При прийнятті такого «екстраординарного» рішення про закриття касаційного провадження Верховний Суд повинен врахувати та встановити деякі обставини.

1. Правовідносини у справі, яка вже розглядається у касаційному порядку, та у постановах Верховного Суду, які стали підставою для відкриття касаційного провадження, є неподібними.

Як зазначено у п. 45.3 постанови Великої Палати Верховного Суду від 12 жовтня 2021 року у справі №233/2021/19 стосовно мотивів відмови у питанні закриття касаційного провадження: відмінність у предметах і підставах позовів означає, що спірні правовідносини не є тотожними, однак це не спростовує їх змістовну подібність, зумовлену, зокрема, подібним матеріально-правовим регулюванням прав і обов'язків учасників спірних правовідносин.

2. Згідно з положеннями ч. 3 ст. 341 КАС України Верховний Суд не обмежений доводами та вимогами касаційної скарги, якщо під час розгляду справи буде виявлено порушення норм процесуального права, передбачені п.п. 1, 4-7 ч. 3 ст. 353, абз. 2 ч. 1 ст. 354 цього Кодексу, а також у разі необхідності врахування висновку щодо застосування норм права, викладеного у постанові Верховного Суду після подання касаційної скарги.

Зазначене положення КАС України варто тлумачити наступним чином: Верховний Суд може закрити касаційне провадження з підстав, визначених п. 5 ч. 1 ст. 339 КАС України, виключно після перевірки та прийняття рішення із зазначенням відповідних мотивів стосовно:

а) відсутності жодної підстави вважати, що оскаржувані судові рішення підлягають скасуванню відповідно до п.п. 1, 4-7 ч. 3 ст. 353 КАС України (підстави обов'язкового скасування судових рішень з направленням справи на новий розгляд);

б) відсутності висновків Верховного Суду, сформованих після подання касаційної скарги (у цій справі - 18 червня 2021 року), які стосуються предмету спору та/або пов'язані з підставами касаційного оскарження у справі, що розглядається.

3. Вирішуючи питання про закриття касаційного провадження, Суд має враховувати, що, ухвалюючи рішення про відкриття касаційного провадження за скаргою однієї із сторін, Верховним Судом вже зроблено висновок про відсутність підстав для (1) залишення такої касаційної скарги без руху, (2) її повернення або (3) відмови у відкритті касаційного провадження.

Згідно з ч. 1 ст. 334 КАС України суд касаційної інстанції постановляє ухвалу про відкриття касаційного провадження у справі лише за відсутності підстав для залишення касаційної скарги без руху, повернення касаційної скарги чи відмови у відкритті касаційного провадження.

Крім того, у особи, яка подала касаційну скаргу виникають законні (легітимні) очікування на розгляд справи Верховним Судом, а також переконання того, що касаційна скарга такої особи, оформлена належним чином та містить належні доводи (підстави) для відкриття касаційного провадження.

Закриваючи касаційне провадження, Верховний Суд, фактично, позбавляє особу її процесуальних прав, передбачених ч. 1 ст. 337 КАС України: особа, яка подала касаційну скаргу, має право доповнити чи змінити її протягом строку на касаційне оскарження, обґрунтувавши необхідність таких змін чи доповнень.

4. Суд перед закриттям касаційного провадження відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 339 КАС повинен перевірити дотримання такої передбаченої п. 3 ч. 2 ст. 129 Конституції України гарантії судочинства як змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості.

Важливо, що відповідно до ч. 4 ст. 340 КАС України підготовчі дії, визначені п. 2 ч. 1 цієї статті, зокрема, вирішення письмових клопотань учасників справи, вчиняються Верховним Судом з дотриманням прав всіх учасників справи подати свої міркування та заперечення щодо їх вчинення.

5. Касаційний перегляд судових рішень після винесення ухвали про відкриття касаційного провадження як для учасників справи, так і сторонніх спостерігачів сприяє підвищенню рівня довіри до суду, а також надає можливість Верховному Суду відповісти на головне запитання: чи оскаржувані судові рішення відповідно до ч. 1 ст. 242 КАС України ґрунтуються на засадах верховенства права, є законними та обґрунтованими.

Список використаних джерел

1. Берназюк Ян. Верховний суд як суд права: чи існує суддівська правотворчість
https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/judicial_lawmaking_bernaziuk.pdf

2. Берназюк Ян. Вирішення виключної правової проблеми як спосіб забезпечення однакового застосування норм права. Судово-юридична газета. 2019. <https://sud.ua/ru/news/blog/136144-virishennya-viklyuchnoyi-pravovoyi-problemi-yak-sposib-za-bezpechennya-odnakovogo-zastosuvannya-norm-prava>
3. Берназюк Ян. Європейські стандарти реалізації права особи на доступ до правосуддя в аспекті можливості касаційного (третього) перегляду справи <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1057874>
4. Берназюк Ян. Конституційно-правовий статус Верховного Суду як суду права, що забезпечує сталість та єдність судової практики / Застосування судами Конституції України: доктрина і практика, Київ: ВАІТЕ, 2022. – 602 с. – С. 111-143. https://ccu.gov.ua/sites/default/files/zastosuvannya_sudamy_konstytuciyi_ukrayiny_doktryna_i_praktyka_2022_1.pdf
5. Берназюк Ян. Конституційно-правовий статус Верховного Суду як суду права // Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління expert: Paradigm of law and public administration № 6 (12) – грудень 2020 – С. 101-115. <http://maup.com.ua/assets/files/expert/12/8.pdf>
6. Берназюк Ян. Межі розгляду адміністративними судами вимог позову, апеляційної чи касаційної скарг в аспекті забезпечення ефективності правосуддя // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2022. – Серія Право. – Випуск 70, С. 272-282. <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/258232/255053>
7. Берназюк Ян. Особливості забезпечення єдності судової практики та відступу від правових позицій Верховного Суду (на прикладі вирішення публічно-правових спорів). Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2020. Вип. 2(90). С. 77-89. <https://luhbulletin.dnuvs.ukr.education/index.php/main/issue/view/57/55>
8. Берназюк Ян. Співвідношення необхідності забезпечення єдності судової практики та відступу від правових позицій Верховного Суду (на прикладі вирішення публічно-правових спорів). Судово-юридична газета. 2020. <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/986409>
9. Окрема думка судді Верховного Суду від 2 лютого 2024 року у справі №826/20288/16 (<https://reyestr.court.gov.ua/Review/116740883>)

Файли матеріалу

Оригінальний файл автора